

MUISTEMIA TEOLLISUUS- PERINNÖN VAALIMISESTA SUOMESSA

TEOLLISUUSPERINTEEN SEURA 20 VUOTTA

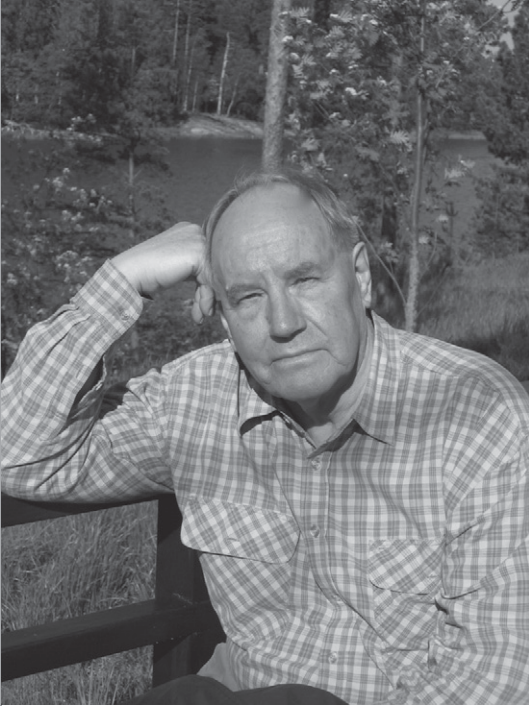
Katri Kaunisto

Teollisuusperinteen Seuran 20 vuotuisa taivalta juhlistettiin Lahdessa kesäkuussa 2005. Juhltilaisuudessa annettiin huomionosoituksia teollisuusperinteen vaalimisessa ansioituneille. Yksi kunniamaininnan saaneista oli Elias Härö, seuran perustajajäsen ja ensimmäinen puheenjohtaja. Haastattelussa Härö kertoo kokemuksistaan Teollisuusperinteen Seuran alkuvaiheista ja teollisuusperinteen kiinnostuksen vireämisestä Suomessa.

Teollisuusperinteen Seuran perustamiskokous pidettiin 20 vuotta sitten 4. päivä kesäkuuta 1985 Helsingissä. Perustamiskokoukseen oli kutsuttu koolle asiasta kiinnostuneita sekä henkilöitä, jotka työtehtäviensä vuoksi olivat kosketuksissa teollisuusperinteen kanssa. Teollisuusperinteen Seura ry:n toiminnan tavoitteeksi määriteltiin pyrkimys syventää teollisen perinteen tuntemusta ja edistää teollisuusperinnön dokumentointia, tutkimusta ja suojelua. Elias Härön mukaan yhdistyksen perustaminen katsottiin tärkeäksi, koska kiinnostusta teollisuushistoriaan ja teollisuusperinteeseen oli 1980-luvulla Suomessa monella alalla, mutta se oli koordinoimatonta, eikä yhteistyötä juurikaan tehty eri tahojen kanssa. Teollisuushistorian vaaliminen oli Suomessa ollut pitkään yksittäisten henkilöiden, erityisesti teollisuuspatruunoiden harrastuneisuuden ja heidän pe-

rustamiensa yhdistysten toiminnan varassa. Tämän vuoksi yhdistyksen yhdeksi tärkeäksi tehtäväksi tuli kerätä teollisuusperinteen harrastajia yhteen ja koordinoita yhteyksiä sekä toimia eri tahojen yhteydenpitokanavana.

Jo ennen yhdistyksen perustamista kiinnostus teollisuusperinteeseen oli synnyttänyt 1980-luvulla monella alalla samanaikaisesti erilaisia hankkeita, näyttelyjä ja julkaisuja. Elias Härö mainitsee esimerkkeinä muun muassa Rakennustaiteenmuseon näyttelyt ruukinmiljöistä sekä työväen asunnoista. Teollisuusperinteeseen liittyviä hankkeita oli toki ollut jo aikaisemmin, mutta vähitellen 1980-luvulla kiinnostus teollisuusperinteen säilyttämisestä oli saavuttanut myös viralliset instituutiot. Museoviraston kansatieteen osastossa aloitettiin opetusministeriön tuella työväen kulttuuriprojekti 1980-luvulla, missä tallennettiin ja tutkittiin muun muassa teollisuustyötä ja työväestön elämää laajemminkin. Opetusministeriö asetti työryhmiä 1980-luvun alussa selvittämään sen hetkistä työväenperinteen tallentamis- ja tutkimistilannetta sekä mitä toimenpiteitä tulevaisuutta varten tarvitaan. Elias Härö pitää näistä työväenperintetyöryhmistä merkittävimpänä Jorma Kalelan johdolla toiminutta työryhmää, joka ehdotti teollisen ympäristön inventoinnin ja tutkimuksen käynnistämistä tutkimuslaitoksissa. Työryhmien jälkimainingeissa perustettiin Työväen keskusmuseo Tampereelle (1988). Samaan ajankohtaan sijoittuu myös Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran (1984) ja Teollisuusperinteen Seuran perustaminen (1985). Elias Härön mukaan ”Erityisesti 1960- ja 1970-luvun vasemmistolainen ilmapiiri näyttäisi olleen myönteinen tämän tyyppisille harrastuksille ja lisäsi ihmisten kiinnostusta. Sellaiset asiat kuin työväki, työväenkulttuuri, työtavat ja ne paikat joissa työskenneltiin, tulivat helposti esille sen ajan ilmastossa, tai ainakin helpommin verrattuna 1950-lukuun.”

Elias Härö. Kuva: Merja Härö.

Yksityiset harrastajat ja yhdistykset olivat kuitenkin edelleen merkittävä voima teollisuusperinteen vaalimisessa, sillä Suomessa ei teollisuushistorialla ollut vakiintunutta asemaa tutkimuslaitoksissa, kuten esimerkiksi muissa pohjoismaissa. Niin myös museovirastossa rakennushistorian osastossa työskennellyt Elias Härö ei voinut riittävästi keskittyä teollisuusperinteen kysymyksiin työnsä ohessa ja haki tämän vuoksi vuonna 1983 Valtion rakennustaide-toimikunnan apurahaa, jonka turvin hän muun muassa kartoitti teollisuusympäristöjen tutkimustarvetta maassamme. Vähitellen inventointeja käynnistyikin. Helsingin ja Turun kaupunginmuseoiden toimesta tehtiin ensimmäiset alueelliset inventoinnit. Helsingissä inventoinnista vastasivat Helena Hakkarainen ja Lauri Putkonen, jotka myös julkaisivat ansiokkaan raportin Helsingin kantakaupungin teollisuusympäristöistä ja teollisuusrakennuksista. Teollisuusympäris-

töjen inventoinneissa oli rahoittajana mukana myös ympäristöministeriö.

Kiinnostus teollisuusalueiden rakennuskulttuurinsuojeluun kuten myös teollisuusperinteeseen, työväenhistoriaan ja -kulttuuriin oli herännyt kuitenkin jo 1960-luvulla niin Suomessa kuin muualla Euroopassa. Varhaisinta teollisuushistorian tallentamiseen tähtäävää toimintaa ovat harjoittaneet 1920-luvulla perustettu Suomen Teknillinen Museoyhdistys (vuodesta 1995 alkaen Tekniikan Historia Seura THS ry) ja vuonna 1969 perustettu Tekniikan museo.

Samoin työväentutkimus ajankohtaistui 1960-luvun alussa Turun yliopiston kansatieteen oppiaineessa, kun professori Ilmar Talven johdolla ryhdyttiin keräämään muistitietoa työväenkulttuurista. Muissa valtion tutkimusyksiköissä ei teollisuushistorialla ja työväenperinteellä ollut vielä sijaa tutkimushankkeissa. Tuolloin toimi Museoviraston edeltäjässä, Muinaistieteellisessä toimikunnassa, rakennuskulttuurin yksikössä Elias Härö ja hän kertoo ajan tutkimussuuntauksista, että ”Muinaistieteellinen toimikunta oli perustettu 1800-luvun lopun ideologisessa hengessä, jossa nimenomaan industrialismi nähtiin uhkana, joka tuhoaisi tuhosi kaiken vanhan kulttuuriperinnön. Siten ei myöskään työväenkulttuuri ollut kiinnostavaa, talonpoikauskulttuuri kylläkin. Myös tutkijat ja virkamiehetkin kuuluivat lähtökohdiltaan säätyläiskulttuuriin eikä heillä ollut kontaktia teollisuuteen tai työväenkulttuuriin.”

Teollisuusympäristöistä ruukit olivat kuitenkin kuuluneet jo varhain rakennushistoriallisesti kiinnostuksen kohteisiin, koska niihin liittyi myös vanhoja herraskartanoita ja ruukkikulttuuri kuului siten myös vanhaan säätyläisperinteeseen. Kulttuurihistorialliset syyt johdattivat näin myös Elias

Härön virkamatkallaan Fagervikin ruukiin. ”Fagervikin toinen omistaja varatuomari Chr. von Frenckell kiinnitti huomioni vanhoihin, pahasti raunioituneisiin pajoihin. Siten ryhdyttiin innokkaasti hoitamaan Fagervikin ruukin pajakysymystä. Se johti lopulta siihen, että 1970–1980 -luvulla tuli ensimmäinen suurempi entistämismääräraha opetusministeriön budjettiin josta varattiin osuus Fagervikin ruukille”, Elias Härö kertoo. Tätä voidaan Härön mukaan ”pitää yhtenä huomattavana teollisuushistoriallisena alkuna rakennussuojelun alalla Suomessa.”

Teollisuuden patruunoilla on siten ollut merkittävä osuus teollisuusalueiden suojelussa. Vanhojen teollisuusyritysten omistajat ovat tiedostivat varhain, että heillä oli hallussaan suuri kulttuuriomaisuus, mikä johti usein vanhojen teollisuusalueiden ympäristöjen inventointiin. Härö mainitsee erityisesti Ahlströmien hallinnassa olleen Strömforsin ruukinalueen rakennuskaavan

suunnittelun Ruotsinpyhtäällä. Ahlströmit pyysivät museovirastoa tekemään alueelle rakennushistoriallisen inventoinnin, että tiedettäisiin mitä suojelukysymyksiä pitäisi ottaa uudessa 1958 rakennuslainmukaisessa kaavassa huomioon. Vuonna 1965 laadittu Ruotsinpyhtään kaava olikin ensimmäinen maaseudulle tehty rakennuskaava, jossa annettiin suojelumääräyksiä teollisen kulttuurimiljöön rakennuskannasta. Ruotsinpyhtään alueella oli myös tärkeää, että kunta oli myönteisesti kiinnostunut asiasta.

Strömforsin lisäksi myös Fiskarsin alue inventoitiin, mikä johti myös monipuolisiin

Verlan museoinnin alullepanija oli opetusneuvos Veikko Talvi (s. 1911), joka kiinnitti tehtaalle kulttuurihistorialliseen arvoon huomiota jo 1950-luvun alkupuolella. Verlan tehdasmuseo avattiin 1972 ja Unescon maailmanperintöluetteloon se nimettiin 1996. Kuva: Lassi-Markku Tuominen/ Kouvolan Sanomat.

keskusteluihin Fiskarsin ympäristön suojelemiseksi ja säilyttämiseksi. Toiminnassa olevien teollisuusalojen kohdalla suojeleminen ja säilytys eivät olleet tuolloinkaan ongelmatonta. ”Käydessäni valtionarkeologi Cleven kanssa Fiskarsin johtajien luona, toimitusjohtaja Göran J. Ehrnroothin aikaan, hän sanoi ’Kyllä minä ymmärrän tämän kaiken, mutta kun meillä on niin vaikeata saada hoidettua tällaisia, kun meidän pitäisi olla moderni eurooppalainen teollisuusyritys’, Härö muistelee. Kulttuuriomaisuus oli Härön mukaan kuitenkin Fiskarsin johdolle ylpeyden aihe, vaikkakin huomattava taloudellinen rasite.

Myös Verlan tehtaan ja alueen suojeleminen sekä museon perustamisen tärkeinä perusteina olivat kulttuuri- ja teollisuushistorialliset arvot. Elias Härö muistelee, että Verlan tehdasmuseon perustaminen vuonna 1972, oli pitkälti Kymiyhtymän tiedottajan, Veikko Talven ansiota. Ennen museon perustamista, tehtaan ollessa vielä toiminnassa, Veikko Talvi kutsui valtionarkeologi Cleven ja Härön tutustumaan Verlaan. Härö sanoo silloin vakuuttuneensa siitä, että Verla on autenttinen teollisuushistoriallinen kohde, joka tulisi ehdottomasti säilyttää. Veikko Talven aloittama ja Eero Niinikosken loppuun saattama työ johdatti Verlan tehdasmuseon vuonna 1996 Unescon maailmanperintöluetteloon. Verla onkin paitsi Suomen ensimmäisiä tehdasmuseoita myös suuri eurooppalainen harvinaisuus ja teollisuuserinteen alan ylpeyden aihe Suomessa.

Uutta puhtia suomalaisten teollisuushistorian harrastukseen saatiin kansainvälisistä yhteyksistä. Suomalaisista varsinkin DI Lars J. Hukkisella oli jo varhain tärkeitä yhteyksiä ruotsalaisiin teollisuushistorian harrastajiin Tukholmassa toimivan Jernkontoret Berghistoriska utskottettin kautta. Teollisuushistoriallisen kiinnostuksen eurooppalaiset lähtökohdat olivat kuitenkin Englannin Ironbridgessä, jossa 1973 oli perustettu Association for Industrial Archaeology -niminen yhdistys. Teollisuushis-

torian harrastajat keskittyivät tuolloin aluksi laitehistoriaan, ja olivat kiinnostuneita teollisen toiminnan muodoista ja prosessista. Tältä pohjalta harrastajat järjestivät teollisuushistoriasta kiinnostuneiden kokouksia ensin Ironbridgessä, Saksan Bochumissa ja vuonna 1978 Ruotsissa Grangärdessä. Siellä sai alkunsa teollisen perinnön tutkimusta, dokumentointia, suojelemaan kansainvälistä yhteistyötä tukeva järjestö TICCIIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage).

Pohjoismaisen teollisuushistorian keulahahmoksi Härö nostaa Marie Nisserin. Hän toimi asiantuntijana Jernkontoretissa ja lisäksi Nisser toimi tuolloin taidehistorian professorina Uppsalassa ja sittemmin Tukholman Kungliga Tekniska Högskolanin professorina ja perustaen sinne myös teollisuushistoriallisen koulutusjärjestelmän. Marie Nisser oli kiinnostunut laajemmin industrialistisen miljöön suojelesta ja hoidosta ja tämän vuoksi pohjoismaissa kiinnitettiin jo alkuvaiheissa prosessimiljöön lisäksi koko industrialistiseen ympäristökulttuuriin, teollisuusympäristöihin ja työväenasuntoihin. Elias Härön mukaan Marie Nisser ”on ollut hyvin ratkaiseva ihminen sekä meillä että pohjoismaissa ja kansainvälisestikin. Marien vaikutuksesta järjestettiin myös pohjoismaisia kokouksia.”

Ensimmäinen pohjoismainen kokous pidettiin Ruotsissa Grythyttanissa 1970-luvun puolivälissä. Suomesta tähän kokoukseen osallistui Härön ohella muun muassa C. J. Gardberg, Lars Hukkinen, Per Schybergsson ja Rainer Knapas. Näihin pohjoismaisiin kokouksiin osallistui pienilukuinen valikoitunut joukko Suomen museoviraston kaltaisten organisaatioiden tutkijoita. ”Kokoukset pidettiin yleensä niin, että kustakin maasta esitettiin raportteja. Marie Nisser oli ne organisoinut ja valmistellut. Sitten näistä selostuksista keskusteltiin ja pohdittiin erilaisia kysymyksiä”, Elias Härö muistelee. ”Yksi tärkeä kokous, Nordisk industrimin-

nesmöte, pidettiin Tampereella 1982, johon saatiin myös tukea opetusministeriöltä. Se oli yksi parhaimmista kokouksista ja siellä oli hyvin vahva edustus kaikista pohjoismaista. Siellä pidettiin esitelmiä ja käytiin keskusteluja – niin kuin nyt prukataan.”

Seuraava Suomessa pidetty pohjoismainen kokous järjestettiin 1980-luvulla Strömforsissa, jolloin TICCIH Norden oli jo järjestäytyneet puolivakinaisesti pohjoismaissa kokoontuvaksi ryhmäksi. Elias Härö muistelee, että ”Strömforsin kokouksessa saatiin idea järjestää erityinen teollisuusinventointikoulutus. Lisäkoulutusta tarvittiin, koska teollisuusympäristön hallinta edellyttää erityistaitoja eikä esimerkiksi arkkitehdin, kansatieteen tai taidehistoriankoulutus semmoisenaan riitä, vaan täytyy erikoistua pidemmälle siihen problematiikkaan joka näissä alueissa on.” Näiden ajatusten pohjalta syntyi yhteispohjoismainen Industriminnen i Norden -kursi, joka järjestettiin Marie Nisserin johdolla kolme kertaa (1995-1998). ”Kursilla oli opettajia kaikista pohjoismaista ja monilta eri tieteenaloilta. Suomesta oli opettajana muun muassa Merja Härö, joka arkkitehtina oli toiminut suunnittelijana teollisuusympäristöjen restauroinneissa.”

TICCIH:n kokouksiin osallistuneiden Elias Härön ja Lauri Putkosen kesken syntyi ajatus saada aikaan Suomeen industrialismin kulttuurimuistojen harrastamiseen toimintakanava, joka ei olisi ollut sidottu esimerkiksi museovirastoon. Teollisuusperinteen seura perustettiin suomalaiseksi organisaatioksi, joka hoiti kansallisia yhteyksiä TICCIH:iin ja mahdollisti suomalaisten osallistumisen TICCIH:n kokouksiin yhtenäisenä ryhmänä, ei vain henkilöjäseninä. ”Meillä oli hyvin kunnianhimoisia pyrkimyksiä saada myös teollisuutta kiinnostumaan näistä asioista. Kävimme Lauri Putkosen kanssa kerran jopa neuvottelemassa Etelärannassakin. Meille oltiin kyllä hyvin kohteliaita ja yhtä sun toista luvattiin, mutta ei se käytännössä oikein johtanut tuolloin vielä mihinkään.”

Yhdistyksen tärkeimmäksi tehtäväksi muotoutui Härön mukaan koordinointi ja teollisuusperinteestä kiinnostuneiden yhteydenpitomahdollisuus.

Tällä hetkellä Teollisuusperinteen seura toimii edelleen TICCIH:n kansallisena edustajana. Yhdistys tekee aloitteita ja antaa lausuntoja teollisuusperinnön vaalimiseksi, järjestää koulutus-, keskustelu- ja esitelmätilaisuuksia, sekä luo ja ylläpitää yhteyksiä teollisen perinnön eri alueita edustaviin henkilöihin ja ryhmiin. Näin toimimalla yhdistys pyrkii lisäämään tietoisuutta teollisuusperinteestä ja edistämään teollisuusperinnön dokumentointia, tutkimusta ja suojelua Suomessa.

Teollisuusmuistomerkkien restaurointi ja uudelleen käyttö ovat olleet yhdistyksen alusta asti teollisuusperinteen keskeisimpiä haasteita. Erityisesti teollisuusrakennusten alkuperäisen käytön loputtua ongelmana on usein se, mitä tehdä tyhjeneville rakennuksille ja alueille. Teollisuusperinteen Seura onkin jakanut tunnustusta hankkeille, joissa on toimittu ansiokkaasti historiallisten teollisuuskohteiden perinnön säilyttämisessä. Vuonna 2005 teollisuusperintöpalkinto annettiin Viljakkalan Haverin kultakaivos-hankkeelle.

Lähde:

Elias Härön haastattelu Helsingissä 4. elokuuta 2005

FM Katri Kaunisto on Teollisuusperinteen seura ry:n hallituksen jäsen. Hän tutkii metsureiden ja metsäkoneyrittäjien työn muuttumista Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen kansatieteen oppiaineessa.
katri.kaunisto@helsinki.fi